

DE PRINS WIST DAT HET GOED ZOU KOMEN

IN 2004 MAAKT GEERTJAN LASSCHE DE DOCUMENTAIRE *GOD BLESS MONTGOMERY*, WAARIN HET VERHAAL WORDT VERTELD VAN DE VERGETEN EN NA DE OORLOG ONTERECHT VERGIJSDENDE ROL VAN DE POOLSE PARACHUTISTEN TIJDENS OPERATIE MARKET GARDEN. HET LEIDDE TWEE JAAR LATER TOT HET EERHERSTEL VOOR DEZE POOLSE SOLDATEN EN HUN COMMANDANT SOSABOWSKI, IN DE VORM VAN EEN KONINKLIJKE ONDERSCHIEDING, UITGEREIKT DOOR KONINGIN BEATRIX TIJDENS EEN CEREMONIE OP HET BINNENHOF. HIER VERTELT HIJ HOE HET ZO GEKOMEN IS.

De kans dat een nieuwe documentaire evenveel teweeg brengt als *God Bless Montgomery* (2004) is klein. In 1999, als ik mijn onderzoek begin, is het verhaal van de Poolse parachutisten in de zogenaamde Slag om Arnhem nog een voetnoot voor het grote publiek. In september 2014 is de Poolse

herdenking in Driel het zwaartepunt van de herdenking van 70 jaar Operatie Market Garden. Naast minister van Defensie Jeanine Hennis-Plasschaert, de Poolse president Komorowski is ook koning Willem-Alexander aanwezig. De Polen: 15 jaar geleden nog underdogs, nu helden waarvan de laatste overlevenden tijdens de herdenking een staande ovatie krijgen.

OH, DAT ZIJN DE POLEN...

Mijn rol bij het proces tot eerherstel begint in de zomer van 1999. Als student journalistiek mag ik voor Radio 1 een reportage maken over de herdenking van 55 jaar Operatie Market Garden. Ik begin bij het Airborne Museum in Oosterbeek. Met de toenmalige directeur bezoek ik de nabijgelegen militaire

begraafplaats en als ik langs de rijen grafstenen van Britse gesneuvelden loop, valt mijn oog op een rijtje afwijkende grafstenen. Op mijn vraag reageert de man achteloos: “Oh, dat zijn de Polen...” Een scene uit de film *A Bridge Too Far* heeft op mij als kind grote indruk gemaakt: Een Poolse generaal waarschuwt de Britse bevelhebber Montgomery voor de Duitsers. Als de Pool boven Driel toch uit het vliegtuig springt, zegt hij: ‘God bless Field marshal Montgomery’. Het “Oh, dat zijn de Polen.” op de begraafplaats in Oosterbeek, zorgt ervoor dat ik me volledig focus op de rol van de Polen. De museumdirecteur begrijpt mijn keus niet. De Britten hebben toch de zwaarste gevechten geleverd? “Dat klopt,” zegt ik, “maar mijn interesse ligt bij het geallieerde machtsspel en de slachtoffers daarvan.”

ZWARE MUNITIE

De eerste aanwijzingen krijg ik van de dappere Cora Baltussen, die tijdens de

Slag om Arnhem als verpleegster tussen de stervende en zwaargewonde Polen, Britten en zelfs Duitsers werkte. Als ik haar in 1999 ontmoet, heeft ze in Nederland al bijna een leven lang gestreden voor rehabilitatie van de Poolse commandant Stanisław Sosabowski en zijn parachutistenbrigade. Cora zucht diep als we zittend op een bankje naar de lager gelegen Rijn kijken, waar eens het water rood kleurde van bloed. Ze voelt zich door de autoriteiten in Nederland niet serieus genomen. Bij het afscheid beloof ik haar dat ik zal doorgaan en het niet bij deze ene reportage zal laten. Cora’s blik spreekt boekdelen: “Aardig van je jongen, maar ik heb te vaak mooie woorden gehoord.” Mijn radioreportage in september 1999 over de Poolse strijd bij Driel waait weg in een storm van berichtgeving over de herdenking van 55 jaar Operatie Market Garden. Het is duidelijk: Er is zwaardere munitie nodig om het verhaal van de Poolse parachutisten voor het voetlicht te brengen. In de volgende jaren blijft het mijn ambi-

tie om de Polen de eer te bewijzen waar ze recht op hebben. Toch heb ik ook twijfels. Word ik met dit plan de Don Quichot van de redactie? Waar vindt een jonge journalist met een nicheverhaal steun op een nieuwsredactie waar de waan van de dag regeert? Wie wil diepgaand onderzoek financieren? In 2003, als de herdenking van 60 jaar Operatie Market Garden aanstaande is, krijg ik groen licht van de EO om er een special van 30 minuten van te maken voor de actualiteitenrubriek Netwerk. Cora Baltussen is onmiddellijk bereid om weer te helpen. Gaandeweg ontwikkelt zich een bijzondere verstandhouding tussen ons, een bejaarde vrouw en een jonge journalist. De vloer van haar vertrek ligt regelmatig vol met documenten, boeken en adressenlijsten. We filmen haar op meerdere momenten. Soms mijmert ze in haar stoel, turend naar foto’s van omgekomen Poolse militairen. Een andere keer zit ze statig, alsof ze de troonrede voorleest. Ze is altijd gefocust op het vertellen van het verhaal. Dat

31 mei 2006, koningin Beatrix reikt de Militaire Willems-Orde uit aan de Poolse Sosabowski-brigade op het Binnenhof te Den Haag (foto: ANP)

De Britse bevelhebber Montgomery inspecteert de 1^e Poolse Onafhankelijke Parachutistenbrigade

bijzaken haar niet interesseren, blijkt als ze aan het einde van de opnames vraagt: “Wie is toch die man die een stok in de lucht houdt?” Ze bedoelt de geluidsman die al vanaf de eerste opnamedag mee is. Haar neef Arno Baltussen is voorzitter van de stichting Driel-Polen. Hij organiseert ieder jaar de herdenking en kent vele veteranen persoonlijk. Hij levert me allerlei contacten en wordt een belangrijk klankbord. Een andere belangrijke bron is Eric van Tilbeurgh die een enorme verzameling literatuur, documenten heeft aangelegd over de Poolse militairen. Ook de Market Garden Foundation van Andries Hoekstra zet zich in voor het eerherstel en levert tips en materiaal. In meerdere landen interviewen we veteranen, niet alleen Polen, maar ook Amerikanen, Britten en zelfs Duitsers. We zoeken in archieven in Nederland, Engeland en Polen. En we filmen bij de familie van wijlen Sosabowski. Bij een bezoek aan de Sosabowski-brigade in Krakau mag mijn

filmploeg mee met een paradropping en zit ik naast het luik als jonge Poolse parachutisten zich zonder blikken of blozen in de diepte laten vallen. Zoals in 1944, boven Driel.

VREEMDE SNUITER

Zo krijg ik langzamerhand een beter beeld van de onderbelichte geschiedenis van de Poolse parachutisten in de Slag om Arnhem. Hun land is in 1939 veroverd door zowel de Duitsers als de Russen. Via allerlei gevaarlijke omzwervingen verzamelen Poolse vluchtelingen zich in Schotland waar ze een onafhankelijke brigade vormen, bedoeld om bijstand te verlenen als de opstand in Warschau gaat uitbreken. De Polen specialiseren zich in luchtlandingen en staan al gauw bekend als de beste parachutisten. Toch kunnen ze maar moeilijk aansluiting vinden met het hogere echelon van de Britse troepen. Sosabowski wordt tijdens de oorlogsjaren als een vreemde snuiter ervaren, er heerst wantrouwen. Het klikt niet tussen de nukkige Pool en de impliciet communicerende generaals uit de Britse *upper class*. Ook veel Nederlandse Engelandvaarders hebben moeite met aanpassen en integreren. Wellicht dat prins Bernhard, als bevelhebber van de Binnenlandse Strijdkrachten, daarom de Poolse zaak zo gepassioneerd zal bepleiten in september 2004.

DOVEMANSOREN

Na de invasie in juni 1944 worden de Duitsers uit Frankrijk verdreven, maar de opmars stagneert bij de Belgisch-Nederlandse grens. Dan ontstaat een prestigestrijd tussen de geallieerde bevelhebbers. Wie geeft de genadeklap, wie beëindigt de oorlog? Montgomery vat het plan op om middenin vijandelijk gebied te landen, bij Arnhem, vlakbij de Duitse grens, zodat hij snel door kan stoten naar Berlijn. Echter, het Nederlandse verzet waarschuwt London dat bij Arnhem een SS-pantser-divisie is neergestreken, maar die informatie worden terzijde geschoven. Ook Sosabowski voorspelt een

Stanisław Sosabowski

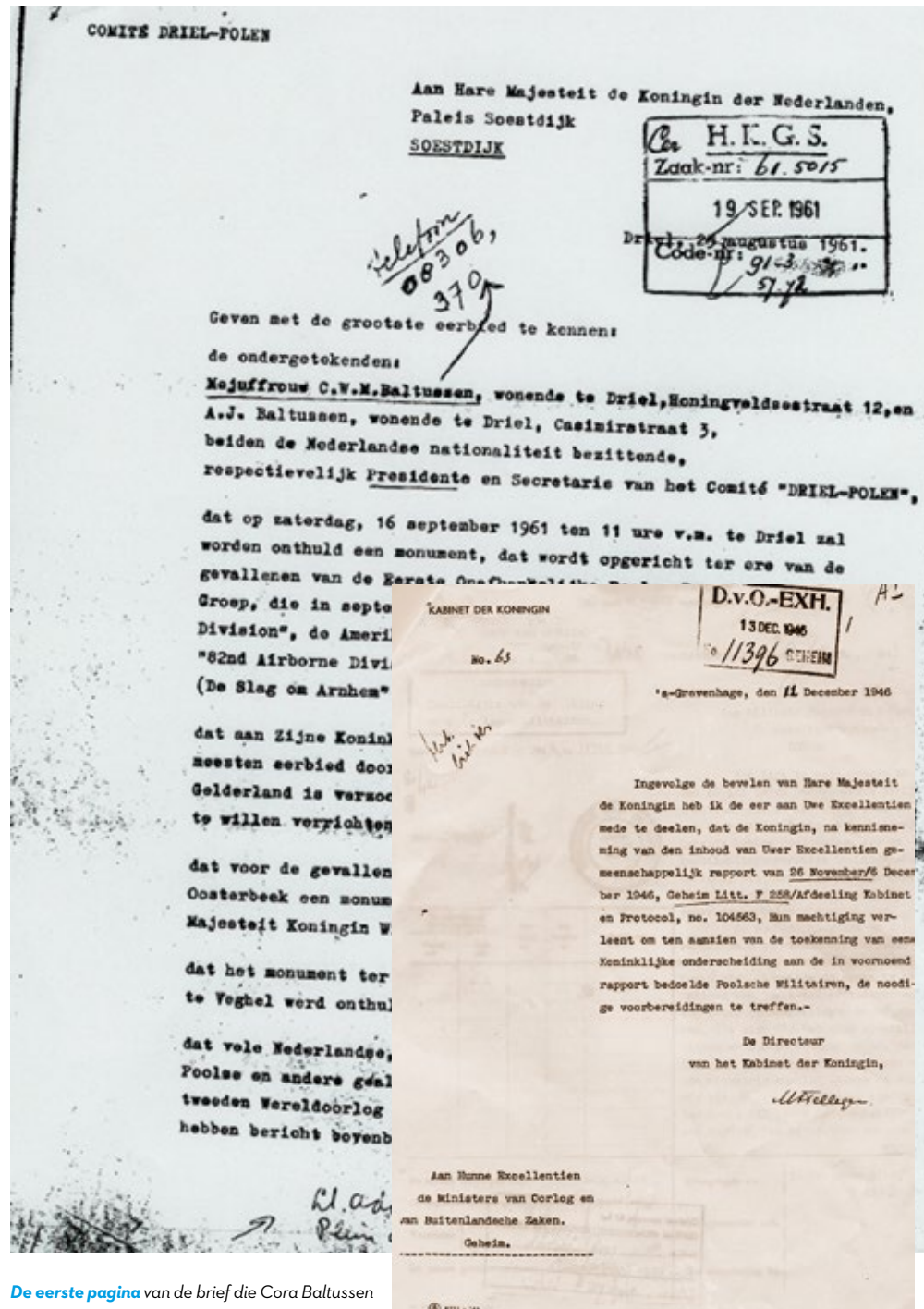

1° Poolse Onafhankelijke Parachutistenbrigade

bloedbad, maar het is aan dovemansoren besteed. Operatie Market Garden moet doorgaan. Terwijl de opstand in Warschau al is uitgebroken, en ze daar rekenen op de hulp van Sosabowski, worden hij en zijn Poolse parachutisten in september ingezet bij Arnhem. Het gaat inderdaad mis, de Duitsers bieden felle tegenstand. Door het slechte weer worden de Poolse parachutisten later gedropt dan gepland. Vanaf Driel roeien ze met rubberbootjes naar de overkant van de Rijn om zich bij de omsingelde Britten te voegen. Maar Duits mitrailleurvuur rijt de boten open, waardoor veel Polen de overkant niet halen. Toch is de Poolse inzet van grote betekenis. Duitse soldaten verklaren later dat juist de Polen meedogenloos waren. Eén van de grootste verdiensten van de Poolse para's is dat ze de Britse soldaten hebben geëvacueerd.

Operatie Market Garden eindigt inderdaad in een bloedbad. Het centrum van Arnhem en de omliggende dorpen liggen in puin, bijna honderdduizend burgers zijn op de vlucht, er zijn bijna 2000 doden gevallen en vele krijgsgevangenen gemaakt. De Polen hebben zo'n 100 doden te betreuren.

Cora Baltussen beschrijft hoe een Pool in haar armen sterft: "Ik hoor hem nog zeggen: 'Bring my love to Poland.' Er was geen haat. 'Bring my love to my family.'"

De eerste pagina van de brief die Cora Baltussen in 1961 schreef aan koningin Juliana en waarin ze de vorstin er aan herinnerde dat de Polen nooit koninklijk onderscheiden waren voor hun rol tijdens Operatie Market Garden en haar vroeg dit recht te zetten. En een van de documenten uit 1946 waaruit blijkt dat zowel het ministerie van Oorlog als koningin Wilhelmina kort na de oorlog een tiental Polen wilde onderscheiden

Terug in London krijgen de Polen die de slag overleefden van de Britse bevelhebbers de schuld van de nederlaag. Ze hadden slecht gevochten en waren niet klaar

geweest voor de strijd. Sosabowski wordt ontheven van zijn bevel. Na de oorlog kunnen de Polen niet terug naar hun vaderland, want dat is veroverd door de

Russen en onderdeel van de Sovjet-Unie geworden. Generaal-majoor Sosabowski eindigt als fabrieksarbeider. Ook zou hij nachtportier zijn geweest van een Londons hotel.

PRINS BERNHARD

Mijn doel is dat de rol van de Polen bekendheid krijgt en door de Nederlandse autoriteiten officieel wordt erkend. Maar een goed verhaal is niet voldoende om zo'n proces in beweging te zetten. Ik heb hulp nodig van iemand die gewicht in de schaal legt en ik probeer via verschillende relaties om prins Bernhard te interviewen. In de zomer van 2004 krijg ik telefoon dat de prins een televisie-interview wil geven. De 94-jarige prins is op dat moment regelmatig in het nieuws vanwege ouderdomsklachten en ziekte. Dat het interview pas op de dag van uitzending kan plaatsvinden, baart me zorgen en doet me beseffen dat ik er niet op kan rekenen. Er is meer 'munitie' nodig om het beoogde resultaat te boeken.

Via verschillende bronnen hoor ik dat er ooit een poging is gedaan door de Nederlandse overheid om de Poolse parachutisten te onderscheiden. Als ik dat bevestigd kan krijgen, is er sprake van een niet-ingeloste belofte of een openstaande schuld. Verschillende malen doe ik bij het ministerie van Defensie, op basis van de Wet Openbaarheid Bestuur, een verzoek om informatie. Echter, zonder resultaat. Wel beschuldigt een voorlichter van het ministerie me van activisme en er gaat een notitie rond waarin ik 'de pitbull van de EO' wordt genoemd.

Dan, einde zomer, gaat de telefoon en zegt een archivaris: "Ik heb misschien toch iets gevonden." Geheime documenten uit 1946 waaruit blijkt dat zowel het ministerie van Oorlog als koningin Wilhelmina kort na de oorlog een tiental Polen wilde onderscheiden. De archivaris heeft ook een vertrouwelijk document uit 1961 gevonden. Op een brief van Cora Baltussen, waarin ze de autoriteiten vraagt om de Polen alsnog te onderscheiden, krabbelt een amb-

"Ik beschouw de Polen als de beste soldaten in de wereld," zegt prins Bernhard in *God Bless Montgomery*

tenaar – voor intern gebruik – dat het niet mogelijk is omdat het een politieke aangelegenheid is. Als ik de envelop met documenten in handen heb, voelt het als een cheque. Toch zal het nog lang duren voordat de Nederlandse regering de schuld inlost.

SPIEKBRIEFJE

Begin september 2004 bezoek ik minister van Defensie Henk Kamp en confronteer hem met de gevonden documenten. Minister Kamp wil wel geld doneren voor een monument, maar is geenszins van plan de Polen te onderscheiden. Hij verschuilt zich achter een ministerieel besluit uit 1952 dat er postuum geen onderscheidingen kunnen worden verleend voor daden in de Tweede Wereldoorlog. Maar uit mijn documenten blijkt dat de onderscheidingen al voor 1952 zijn toegekend. Figuurlijk gesproken liggen de versierselen al op de plank.

De weigering van minister Kamp is een flinke tegenvaller, besef ik als ik het ministerie uitloop.

Een paar dagen later ga ik naar paleis Soestdijk voor het interview met prins Bernhard. Ik heb van tevoren mijn vragen aan de Rijksvoorlichtingsdienst (RVD) moeten doorgeven. Op papier zijn het

Tijdens het interview met prins Bernhard. Links cameraman Menno Mennes, Geertjan Lassche is op de rug te zien

een paar politiek correcte vragen over de rol van de Polen in Operatie Market Garden, maar natuurlijk wil ik meer weten. In mijn binnenzak zitten de gevonden documenten van zijn schoonmoeder koningin Wilhelmina. Na wat ceremoniële plichtplegingen kan het interview beginnen. Prins Bernhard zit tegenover me. Ondanks zijn ouderdom getuigt zijn blik van een scherpe geest. De RVD zit ook klaar, met pen en papier, buiten beeld.

Dan gebeurt er iets cruciaals: De lens van de camera is beslagen door het enorme temperatuurverschil tussen de herfstkou buiten en de warmte binnen. Terwijl de cameraman met een haarföhn de lens warm maakt, hebben de prins en ik opeens enige tijd te vullen. Eerst is hij nog gereserveerd. Als hij merkt dat ik het dossier op orde heb en feiten en jaartallen ken, ontdooit hij en vertelt ronduit over zijn ervaringen met de Polen en zijn ergernis over de arrogante houding van Montgomery. Ik waag het erop en toon hem de documenten. Hij reageert verbijsterd. De camera loopt inmiddels en prins Bernhard zegt: "U toonde me net een papier waarop staat dat koningin Wilhelmina dolgraag wat Polen decoraties had gegeven. Dat het departement van Oorlog dat niet gedaan heeft, is zeker onder invloed en misschien wel druk geweest van Engelse zijde. [...] Dan zou ik zeggen dat ik van ganser harte hoop dat deze uitzending het resultaat mag hebben waarvoor we het doen."

Na mijn vraag of hij daarmee doelt op honderd procent eerherstel, inclusief medailles, klinkt het: "Ja. Zeker inclusief medailles!"

KEUKENTJE

Na het interview vindt de RVD dat ik te amicaal met de prins heb gepraat en eist dat het interview niet wordt uitgezonden. Ik weiger de band in te leveren en vraag de RVD mee te rijden naar de redactie van Netwerk. Dan zegt een lakei:

"Meneer Lassche, de prins vraagt naar u. Naar u alleen." De filmploeg en de RVD blijven achter als ik de lakei volg door de gangen van paleis Soestdijk en uitkom bij een keukentje waar de prins me uitnodigt om te gaan zitten. Hij had namelijk nog niet alles verteld over zijn moeizame verhouding met Montgomery. De prins is ontspannen en heeft geenszins spijt van zijn openheid. Ik besluit geen duimbreedte toe te geven aan de RVD. Na een half uur moet ik me excuseren, want we hebben iedere minuut nodig om de uitzending van die avond te halen.

De RVD is ondertussen de knopen aan het tellen. Er is één persoon die moet bepalen of de prins dit wel of niet mag zeggen op televisie. Op dat moment denk ik aan de minister-president, maar inmiddels weet ik uit betrouwbare bron dat koningin Beatrix zelf toestemming heeft gegeven om de uitspraken van haar vader uit te zenden.

De eindtape van de film *God Bless Montgomery* wordt een kwartier voor het begin van de uitzending, met een motor, afgeleverd bij de eindregie van de Nederlandse Publieke Omroep. De 70 minuten durende documentaire zet een grote stempel op de herdenking van 60 jaar Operatie Market Garden. Daags na de uitzending belt de prins om me te complimenteren. "Super. Het stuk is fantastisch." Als ik vraag naar zijn gezondheid klinkt een vermoeid 'never mind'.

BRON X

Ook Cora Baltussen is opgetogen over de aandacht voor de Polen van Driel. Bij de herdenking op het Polenplein in Driel omhelst ze me en zegt dat het nu echt goed gaat komen. Ze kan niet weten dat er nog een behoorlijke 'strijd' gestreden moet worden. Minister Kamp heeft geen boodschap aan de wens van prins Bernhard en ook de druk van het televisie kijkende publiek doet hem niet van gedachten veranderen. In Den Haag roept zijn houding wrevel op, zoals bij partijgenoot en

Tweede Kamerlid Hans van Baalen. Voor mijn camera uit hij kritiek op het beleid van minister Kamp. Samen met PvdA'er Frans Timmermans stelt hij kamervragen over de kwestie. Ook hoge ambtenaren op het ministerie van Defensie vinden dat de minister een fout maakt. Zo meldt zich bij mij iemand die een hoge functie heeft op het ministerie. De man wil niet met naam genoemd worden. Bron X heeft mijn gevonden documenten via de interne post op zijn bureau gekregen. Zijn advies aan de minister is: de documenten duiden op een openstaande schuld. We moeten alsnog onderscheiden. Maar minister Kamp negeert zijn advies.

Ondertussen is de weigering van de minister de voornaamste bewoner van paleis Soestdijk niet ontgaan. De prins laat me schriftelijk weten dat hij niets afdoet aan zijn pleidooi. Het laatste bericht van prins Bernhard over dit onderwerp is van een dag voor zijn overlijden.

UNANIEME STEUN

Op 1 december 2004 overlijdt prins Bernhard. Het pleidooi van de prins uit mijn film wordt in allerlei tv-programma's herhaald en uitgelegd als 'de laatste wens' van prins Bernhard. Twee dagen later zijn het de kamerleden Frans Timmermans en Hans van Baalen die de minister dwingen alsnog te onderzoeken of de Polen onderscheiden kunnen worden. De motie die ze indienen, krijgt unanieme steun in de Tweede Kamer. Minister Kamps machtswoord is gebroken. In december 2014, tien jaar later, ontmoet ik bij toeval Hans van Baalen. Hij is inmiddels Europarlementariër in Brussel, Timmermans is nu vicevoorzitter van de Europese Commissie. Van Baalen: "Frans Timmermans en ik hebben na ons vertrek uit Den Haag samen geconcludeerd dat dit het allermooiste moment is uit onze Haagse carrière." Op 3 december 2004, twee dagen na het overlijden van prins Bernhard, geeft minister Kamp het Kapittel van de Militaire

Voor zijn documentaire maakte Lassche ook opnames van de Sosabowski-brigade in Krakau. Van links naar rechts: Michael Sosabowski, kleinzoon van generaal Sosabowski, een Poolse militair, cameraman Menno Mennes en Geertjan Lassche. Sinds Polen weer een vrij land is (1989) draagt de 6^e Poolse Parachutistenbrigade de naam Sosabowski

Willems-Orde opdracht om te onderzoeken of de Polen alsnog onderscheiden kunnen worden. Ongeveer twee weken later valt een kerstkaart bij mij in de bus waarop de secretaris van prins Bernhard schrijft: 'De Prins had er alle vertrouwen in dat u zou slagen in uw streven om generaal Sosabowski postuum te laten onderscheiden.' Vlak voor zijn dood wist de prins dus dat het goed zou komen.

Toch duurt het nog een jaar voordat het verlossende woord wordt gesproken. Een paar maal hebben zowel eerdergenoemde Eric van Tilbeurgh als ik contact met de onderzoekers van het Kapittel van de Militaire Willems-Orde om bronnen en documenten uit te wisselen.

Dit nieuwe onderzoek maakt Cora Baltussen mismoedig. "Waarom alles opnieuw doen, het is toch duidelijk?," zucht ze. Cora blij ontredderd achter als een hoge militair van het Kapittel haar een 'ellenlang kruisverhoor' afneemt, zoals ze het noemt.

Op 18 november 2005 overlijdt ze. Kort daarna, op 9 december 2005, maakt de Nederlandse regering bekend dat koningin Beatrix de Polen alsnog zal onderscheiden met de Militaire Willems-Orde.

Commandant Sosabowski krijgt postuum de Bronzen Leeuw. Het is lang geleden dat deze allerhoogste Nederlandse onderscheidingen werden verleend aan niet-Nederlanders. Voor de grootste voorvechter van dit eerherstel, Cora Baltussen, is het helaas te laat. Maar voor een jonge journalist is het de kroon op het werk.

EINDELIJK

In mei 2006 vindt het officiële eerherstel van de Polen tijdens Operatie Market Garden plaats. Koningin Beatrix hangt de onderscheiding aan het vaandel van de huidige Sosabowski-brigade. Een prachtige ceremonie met veel militair vertoon en een koningin Beatrix die kwetsbaar durft te zijn. Volgens haar is met de onderscheiding een 'historische fout' rechtgezet. De ceremonie wordt live uitgezonden. Het Nederlandse publiek ziet de veteranen huilen.

In 2007 ontvang ik het Gouden Kruis van Verdienste van de Poolse Republiek en een Bronzen Medaille van het Poolse leger, waarvoor ik Polen zeer erkentelijk ben.

Maar het mooiste compliment krijg ik in 2009 van de Poolse premier Donald Tusk. Als hij na de herdenking in Driel hoort van de documenten die ik vond in het archief van Defensie, die het breekt zonder zijn geweest van het eerherstel, zegt hij tegen mij: "U deed in uw eentje meer dan alle Poolse historici bij elkaar." ■

Geertjan Lassche is onderzoeksjournalist en documentairemaker.

De (oranje) Militaire Willems-Orde aan het vaandel van de Poolse troepen werd in najaar 2006 voor het eerst getoond in Polen tijdens een parade in Warschau, waar ook de Poolse president bij aanwezig was. De mannen zijn van de Sosabowski brigade in Krakau (foto: Geert Lassche)